

одна з форм діалогу між античністю та сучасністю. У багатьох містах є як давні, так і сучасні декоративні сонячні годинники, усі вони різні й кожен з них по-своєму цікавий. В Україні їх можна побачити у Києві, Ужгороді, Херсоні, Львові, Луцьку, Івано-Франківську та ін. У Литві – у Каунасі, Вільнюсі, Нерінзі та ін., а у Клайпеді є навіть цілий парк сонячних годинників.

Ключові слова: латинські написи, сонячний годинник, Римська імперія, темні віки, доба Відродження, максими.

Sergejus TEMČINAS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Nežinomi Kijevo Olų paterikono vertimai į rusėnų kalbą ir jų reikšmė šio kūrinio kalbinei istorijai

Kijevo Olų paterikonas yra ankstyviausias originalus bažnytine slavų kalba rašytas rytų slavų šio žanro kūrinys, kurio pagrindinė dalis datuojama 13 amžiaus pradžia. Viduramžiais jis buvo labai populiarus visose rytų slavų žemėse. Jo turtingą literatūrinę istoriją liudija daugybė ta pačia kalba kurtų redakcijų: nuo Arsenijaus rankraštinės redakcijos (Tverė, 1406 m.) iki Inokentijaus Gizelio leidimo (Kijevas, 1661 m.). Be bažnytinių slavų redakcijų yra žinomas lenkiškas vertimas (Silvestro Kosovo leidimas, Kijevas, 1635), iš kurio savo ruožtu atlikti du ar trys daliniai vertimai į rusėnų kalbą (17 a. antrosios pusės ir 18 a. rankraščiai). Pranešime pateiksiu informaciją apie dvi nežinimas Kijevo Olų paterikono rusėniškas rankratines versijas, atliktas iš skirtingų bažnytinių slavų redakcijų. Ankstesnė versija versta iš Arsenijaus redakcijos ir išliko 16 a. pabaigos rankraštyje, kuris kadaise priklausė Žirovių vienuolynui. Vėlesnė itin glaustai surašyta vienos iš dviejų Kasijono redakcijų (1460 ir 1462, Kijevas) pagrindu rankraštinėje Mažojoje Biblijoje, kurią 1660 metais surašė stačiatikių šventikas Grigorijus Dmitrijevičius Šargorode (dabar Vinicos sritis, Ukraina). Dvi naujai išaiškintos rusėniškos Kijevo Olų Paterikono rankraštinės versijos iš esmės keičia šio teksto kalbinę istoriją ir leidžia daryti tris svarbias išvadas. 1) Šio kūrinio kalbinės metamorfozės prasidėjo ne nuo 1635 metais Kijeve publikuoto vertimo į lenkų kalbą, o dar XV a. viduryje – XVI a. pabaigoje, kai kūrinys pirmą kartą buvo išverstas iš senosios bažnytinės slavų kalbos į rusėnų kalbą. Tai visiškai atitinka bendrą kalbinės situacijos raidą LDK rytų slavų žemėse. 2) Antriniai vertimai į lenkų ir bažnytinę slavų kalbas išliko unikalūs ar izoliuoti Kijevo Olų Paterikono kalbinėje istorijoje, o vertimai į rusėnų kalbą (vienas iš jų yra adaptacija) buvo atlikti mažiausiai keturis kartus iš skirtingų kalbinių versijų: dviejų bažnytinių slavų (Arsenijaus ir Kasijono) redakcijų ir 1635 m. lenkiško vertimo. Taigi rusėniškosios versijos verstos iš dviejų skirtingų – senosios bažnytinės slavų ir lenkų – kalbų (tai unikalūs atvejais šio literatūros kūrinio istorijoje). Paterikono rusėniški vertimai lenkia visus kitus tiek savo skaičiumi, tiek vertimams naudotų kalbinių originalų skaičiumi, todėl laikytini pagrindine šio kūrinio kalbinės adaptacijos kryptimi. 3) Rusėniškosios versijos nėra išsamios, tačiau ankstyviausioji rodo vertėjo pastangas pateikti kuo išsamesnį tekstą, paėmus kai kurias trūkstamas dalis iš bažnytinio slavų Sinaksario. Tačiau 1660 m. vertimas rodo priešingą norą – sumažinti Paterikoną sudarančių pasakojimų skaičių ir kiek įmanoma labiau sutrumpinti jų tekstą. Ši aplinkybė daro rusėniškas versijas pačiomis įvairiausiomis ir gali būti natūrali Abiejų Tautų Respublikos rytų slavų žemių kultūrinio policentriškumo apraiška. Visose kalbinėse Kijevo Olų paterikono versijose

matomi rytų slavų daugybiniai bandymai lingvistiškai nostrifikuoti jo tekstą ir pritaikyti jį dinamiškai besikeičiančiai socialinei ir kalbinei aplinkai ir iliustruoja rusėnų raštijos daugiakalbiškumą. Trys jos rašomosios kalbos iš keturių (rusėnų, lenkų ir bažnytinė slavų) buvo aktyviai įtrauktos į šio kūrinio kalbinę istoriją, ir vien lotynų kalba liko šio proceso nuošalyje dėl savo elitinio pobūdžio.

Raktažodžiai: Kijevo *Olų paterikonas, rankraštinės versijos, rusėnų kalba, kalbinė istorija.*

Наталія БОНДАР

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Українсько-литовські книжні контакти останніх десятиліть XVI ст.

Постійне кириличне книговидання постає в Україні (Львів) і Литві (Вільнюс) майже одночасно. У Львові в 1574 р. Іван Федоров або Федорович надрукував Апостол і Буквар, а у Вільнюсі його соратник по видавничій справі Петро Мстиславець за сприяння братів Зарецьких і Мамоничів видає Євангеліє 1575 р., Псалтир 1576 р. і Часослов бл. 1574–1576 рр. Обидва видавці – і Іван Федоров, і Петро Мстиславець, видавали свої книги за спільною просвітницькою видавничою програмою. До Вільнюса свого часу втік від І. Федорова його учень, уродженець Заблудова і працівник друкарні І. Федорова у Львові й Острозі Гринь Іванович. Попрацювавши в друкарні Мамоничів, він повернувся до І. Федорова. Загалом відомі тісні контакти між книжниками Львова, Острога та Вільнюса. З Острогом та Вільнюсом пов'язане життя Тимофія Михайловича, автора острозької «Книжки собрания вещей нужнейших» 1580 р. – покажчика до Нового Завіту. Відомо, що Іван Федоров доручив йому стягнути борг з віленського міщанина Якова Максимовича. З книжними осередками Вільнюса й Острога також пов'язана доля поета, військового, служебника Х. Радзивіла Андрія Римші, однолистка «Хронолоія» авторства якого була надрукована в Острозі 1578 р. Пов'язаний був і репертуар кириличних друкарень у Вільнюсі й Острозі. Так, у 1586 р. у друкарні Мамоничів вийшла друком Граматика Іоанна Дамаскіна, в передмові якої зазначено, що оригінал книжки наданий з «газофилакії славного града Острога власної отчизны» князя К. В. Острозького. До цього часу залишається нез'ясованим питання про місце друку невеликої книжечки Герасима Смотрицького, відомого острозького книжника і батька Мелетія Смотрицького «Ключ царства небесного» 1587 р. – чи це друкарня В. К. Острозького у Острозі, або ж Мамоничів у Вільнюсі. Серед книжників українського походження, пов'язаних і з Вільнюсом, не можна не згадати Стефана Зизанія і Мелетія Смотрицького. Про тогочасні українсько-литовські книжні контакти свідчать й провенієнції, тобто вкладні записи стародруків. Іноді вони надають інформацію про те, наскільки швидко книжка, надрукована у Вільнюсі, з'являлася на українських теренах, або ж навпаки, і наскільки ці видання були актуальними для читацького середовища. Так, примірник вільнюського Євангелія 1575 р. у травні 1579 р. Лаврін Богушевич Іваницький і його дружина Матрона вклали до новофундованого Благовіщенського храму в Іваничах на Волині разом з іншими коштовними речами. Про це свідчить великий запис у примірнику з фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. У примірнику